

HANDLEKATALOG

BYNATUR	
Mål	Offentlige grønne områder skal sikres og udvikles med henblik på øget naturindhold, tilgængelighed og oplevelsesrigdom.
Eksempler på handlinger for grønne områder	1. At dreje plejemålsætningen for 2-5 grønne, kommunalt ejede arealer/grønne områder til 'mangfoldighed' hvor dette ikke kommer i konflikt med brugen af arealet. 2. Deltage i kampagnen Vild med Vilje (en bevægelse der arbejder for, at flere arealer i Danmark bliver drevet mere naturvenligt. De indgår bl.a. partnerskaber med virksomheder og kommuner, se www.vild-medvilje.dk)
Effekt	Udover den umiddelbare forbedring af biodiversiteten, der opnås ved at give rum til nye levesteder på de konkrete arealer, kan der være en oplysende eller afsmittende effekt på borgernes/boligforeningernes/virksomhedernes syn på drift af grønne arealer. Desuden understøtter denne handling det tværgående mål om, <i>at udvikling i bynære landskaber skal friluftsliv indtænkes fra start med grønne forbindelser, skov, vand og naturområder.</i>
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Der skal udpeges 2-5 egnede grønne arealer, enten et helt område eller dele heraf, hvor plejen af arealerne kan gøres 'friere' end dag, f.eks. områder hvor græsslåning kun foretages to gange årligt, kvasbunker og stammer får lov at ligge til henfald, hjemmehørende blomsterarter udsås til glæde for insekter og pluk-selv. Desuden bør der tænkes i nye måder at fremstille naturen på. Liggende stammer kan f.eks. udgøre en fin siddeplads hvis der skæres et siddeflade. Nemt eller svært?: Nemt at udføre idet omlægningen foretages på kommunens egne arealer og det er Entreprenørservice (ES) der udfører opgaven. Vej & Park (VP) har i nogen grad taget fat på omlægning af driften allerede. Købes medlemskab til Vild-med-Vilje-konceptet er det muligt at trække på et allerede kendt 'varemærke' der bruges i flere nabokommuner. Mandetimer: Opdatering af plejeplaner for områderne i samarbejde med VP og ES. Lodsejer- og borgerinddragelse: Det kræver god og tålmodig formidling af indsatsen, så borgere der bliver naboer til området, har tålmodighed med projektet. Forventningsafstemning og tålmodighed kræves der også af de dagligt besøgende. Opgaven kan løftes på mange platforme og niveauer som hjemmeside, skiltning, rundvisning, foldere, facebook, spørg kommunen-ordning, osv.

	Finansiering: Egen finansiering - måske kan de penge man sparer på græsslåning hver uge bruges til bortskafning af græsmateriale to gange om året, så driften går i nul. Konkrete eksempler: Klosterdammen og Herredsåsen i Kallundborg by, Hyldens- og Tjørnens Kvarter i Høng
Eksempler på handlinger for Byskovene	Omlægning af den nuværende drift til urørt skov i de kommunale skovområder Munkesø og Kystskoven.
Effekt	Effekten af den ændrede drift er at opnå en højere biologisk mangfoldighed. Skov ændrer sig kun langsomt, men med tiden vil der komme flere svampe, biller, spætter, flagermus og padder (frøer, tudser og salamandre). Naturlig hydrologi vil genskabe skovmoser og -søer, hvor de tidligere har været. Skoven vil blive mere varieret, med flere "sjove" træer. De steder hvor det giver mening, skal der etableres boer o.l. så man kan færdes i skovene som hidtil. Handlingen understøtter målet i naturpolitikken om, at der - hvor det er muligt - efterlades træer eller stammer fra døde træer til gavn for de fugle, insekter og svampe som er helt afhængige heraf.
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Driften omlægges/ophører. Det som vælter af sig selv eller nødvendigvis må fældes grundet fare for publikum, bliver liggende så intakt som muligt og kun stier vedligeholdes og friholdes. Hvis den naturlige hydrologi i området skal genetableres, skal dræn sløjfes og det vil kræve tilladelse. Nemt eller svært?: Da indsatsen skal foretages på kommunens egne arealer, er indsatsen lille, og da driften i forvejen er ekstensiv drejer forandringen sig primært om en formidling indadtil og udadtil af hvilke principper der skal ligge til grund for driften. Mandetimer: samarbejde med VP og ES som beskrevet under de andre afsnit. Lodsejer- /borgerinddragelse: Formidling af ændrede tiltag til borgerne. Finansiering: Ophør af nuværende drift vil give et tab i indtægter for flisning og skal man gøre nogle tiltag med f.eks. genskabelse af hydrologi eller 'ødelæggelser' på træer for at fremskynde aldringsproces vil det koste penge. Arbejdet skønnes at kunne udføres af egne folk i ES
Eksempler på handlinger for Parkerne	Omlægning af parkdriften på større eller mindre udvalgte steder i 5-10 parker til mere naturvenlig parkdrift.
Effekt	Mere natur som er synlig for borgerne i deres hverdag til og fra gøremål. Flere blomster, biller og sommerfugle og mangfoldighed i det hele taget i byen.

	Et lidt vildere udtryk/indtryk i udvalgte byparker med plads til både borgeres behov og mere af naturens mangfoldighed. Desuden bør man tænke i nye måder at fremstille naturen på. Liggende stammer kan udgøre en fin siddeplads, eller opstilling af en ramme omkring et liggende træ skaber opmærksomhed
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Udvælgelse af parker, hvor dele eller hele arealet kan driftes mere naturvenligt samt planlægning for hvori ændringerne skal bestå. Eksempler på mindre ændringer med stor effekt kunne være: Græsset og vilde blomster får lov at gro langt, grene og kvasbunker efterlades til naturlig nedbrydning, større stammer efterlades til nedbrydning, etablering af 'bede' med vilde danske plantearter. Publikumsfaciliteter så som slåede græsstier og mindre områder hvor borgerne kan slå sig ned på kort græs med skovturstæppet e.l. skal tænkes ind, så borgerne fortsat kan nyde og færdes på arealerne. Nemt eller svært: Nemt at gøre, men kræver god og tålmodig formidling. Mandetimer: Samarbejde med ES og VP om ændringerne i driften, nye driftsplaner skal udarbejdes. Lodsejer- og borgerinddragelse: Der ligger en stor formidlingsopgave for at få fortalt om ændringerne og grunden hertil. Forventningsafstemning og tålmodighed kræves der også af de dagligt besøgende. Opgaven kan løftes på mange platforme som hjemmeside, skiltning, rundvisning, foldere, facebook, spørg kommunen-ordning, osv. Finansiering: Der spares lidt på den ugentlige græsslåning, til gengæld skal det afklippede, lange græs håndteres ved sæsonens afslutning. Enten går det lige op med det nuværende budget eller også skal der afsættes en pulje til dette.
Eksempler på handlinger for vejdrift i byerne	Mere naturvenlig vejdrift i byerne, for bevarelse af sjældne arter
Effekt	Jo flere steder/områder, der fremtræder vildere og mindre plejet - hvad enten de er små eller store - jo flere korridorer og småbiotoper har naturen at udfolde sig på. Ved at tilgodese og indtænke natur i bl.a. vejgrøfter, rabatter, skråningsanlæg, rundkørsler og uudnyttede hjørner inviteres naturen, i højere grad end nu, ind i byerne. Dette skal naturligvis gøre med respekt for trafiksikkerhed og færdsel i øvrigt.
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært?	Tid og proces: Omlægning af driften steder hvor det vurderes muligt ud fra et trafikhensigtsmæssigt synspunkt, vil kunne gennemføres nemt og relativt hurtigt. Nogle steder skal overjorden skrubes af før en mere varieret flora kan indfinde sig. Efter snak med VP har vi (Natur og Miljø, NM) erfaret at VP, lige som os, gerne ser at vejrabatter i umiddelbar tilknytning til vejen fremstår mere grusede og stenede (trafiksikkerhed at undgå bløde rabatter) og de frem-

• Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	mer næringsnøjsomme overdrevsplantearter der i væksten er lavere og mindre kraftige end f.eks. vild pastinak. Nemt eller svært?: Nemt, ES kan udføre opgaven ud fra en ændret driftsbeskrivelse Mandetimer: Samarbejde med VP og ES om at omlægge nuværende drift og beskrive den nye, samt udrulle den nye drift. Lodsejer- og borgerinddragelse: Der ligger en formidlingsopgave for at få fortalt om ændringerne og grunden hertil. Forventningsafstemning og tålmodighed kræves der også for/med de dagligt besøgende. Opgaven kan løftes ved information på skilte og via hjemmesiden. Finansiering: Det vurderes at dele af indsatsen vil kunne køres under driftsbudgettet ved ES, alternativt skal pulje- penge støtte selve omlægningen hvor der er behov for af-skrabning mv. Lignende eksempler: Ved Stejlhøj og foran Rådhuset drives områder allerede i dag efter denne opskrift. NM har bl.a. sat skilte op på den sydvendte skråning nord for rådhuset, der informerer om driften og om naturindholdet. Desuden har Kalundborg forsyning har haft succes med at udså blomsterblandinger med hjemmehørende arter på deres uudnyttede arealer som businesscase og har sparet penge på deres drift ved at omlægge.
Mål - tværgående tema	I tråd med det gennemgående tema om øget tilgængelighed for borgerne er eksempler på handlinger for målet: Tilgængeligheden skal formidles
Eksempler på handlinger/hvordan kommer vi i mål?	1. Formidling og vidensdeling på kort, der opdateres automatisk ved at borgere selv bidrager til at lægge billeder og lokaliteter ind på en hjemmeside, f.eks. iNaturalist eller den nationale platform Arter.dk (under udvikling) 2. Åbent Hus-dag (som i Kildeskoven) med naturvejledning 3. Skiltning og information om ændringer i driften, evt. Vild med Vilje eller Danmarks vildeste kommune
Effekt	Udbrede viden om hvor der findes natur og naturoplevelser i Kalundborg Kommune og hvor borgerne selv kan bidrage med deres fund. Desuden oplysning til borgerne om hvad der foregår på arealerne både ved skiltning og ved rundvisninger for derigennem at gøre borgerne opmærksomme på, at naturen er foranderlig og forhåbentlig også formidle til borgerne, at der er flere måder at tænke og se naturen på.
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Visse mindre projekter (f.eks. rettet mod en enkelt skoleklasse/undervisningsforløb) kan sættes i gang umiddelbart, men hvis en mere helhjertet skiltning og vedvarende formidling skal drives, vil det kræve afsætning af mere dedikeret arbejdstid. Nemt eller svært?: En forholdsvis nem opgave at tage hul på, men det er en stor formidlingsopgave der bedst kan løftes sammen med Kultur og Fritid (KF), herunder naturvejle-

	derne, kommunikationsafdelingen m.fl. Også samarbejder med frivillige kunne hjælpe til at løfte opgaven. Mandetimer: Samarbejde med KF om at bruge de rigtige platforme til at nå ud til borgerne. Samarbejde med Naturvejlederne, skoler, evt. grundejerforeninger eller lokale grønne organisationer (DN, sportsfiskere mv.) er formålstjenligt. Lodsejer- og borgerinddragelse: Analyse af hvor borgerne søger information om natur/arealer og byrum, hjælp til selv-hjælp om at finde information og evt. dele den via SoMe. Finansiering: Der vil være udgifter forbundet med realiseringen Lignende arrangementer: Kildeskoven med rundvisning i 2018
--	--

NATUR I DET ÅBNE LAND	
Mål	Det samlede areal med beskyttet natur og skov skal øges frem mod 2030. Så vidt muligt bør udvidelserne ske i tilknytning til eksisterende naturarealer.
Eksempler på handlinger/hvordan kommer vi i mål? Punkterne gennemgås herunder	Med fokus på at udnytte arealer som Kalundborg Kommune ejer og som i dag bortforpagtes til landbrugsformål 1. Fremme naturen på hele arealet med respekt for landskabets naturlige potentialer. 2. Skovrejsning på egnede arealer.
Pkt. 1	Fremme naturen på hele arealer med respekt for landskabets naturlige potentialer.
Kort introduktion til eksemplet	Med udgangspunkt i landskabet skal det vurderes hvilke naturpotentialer arealerne kan rumme og hvad der vil kunne udvikles over tid. I hvert enkelt landskab findes der en palet af muligheder for naturens udvikling og ud fra landskabets karakterer, såsom, lavninger, bakker, jordbundstyper, sol- og vindeksposering, mv. har arealerne forskellige potentialer til at udvikle en forskelligartet og mangfoldig natur.
Effekt	Understøtter BNBO Skaber sammenhæng med anden natur Naturen får plads til at udfolde sig naturligt. Det er en dynamisk proces uden konkret form-udtryk eller mål.
Indsats • Tid • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid: Arealerne skal tages ud af drift og i stedet skal de have lov at udvikle sig i det tempo de selv vil. Allerede i løbet af en sæson vil man kunne se ændringer i naturen og disse ændringer vil kun tage til år efter år. Dyrkede arealer indeholder en stor pulje næring bundet i jorden. For at udpine arealerne, kan det være en idé at hjælpe lidt på vej ved f.eks. at skrælle overjorden af (ligesom ved Stejlhøjbyggeriet) eller udpine jorden med afgræsning. Nemt/svært: Det er forholdsvist nemt, at ændre driften, og vi bestemmer selv hvor meget arbejde der skal lægges i området om året. Nogle år kan man gøre en større indsats, hvis pengene rækker. Mandetimer: Der skal laves en driftplan for hvert enkelt område. Planlægning af- og udførelse af pleje, skal gøres i samarbejde med VP og ES. Plejen skal justeres løbende som arealet udvikler sig. Lodsejer- og borgerinddragelse: Det kræver god, målrettet og tålmodig formidling af indsatsen, så borgere der bliver naboer til området, har tålmodighed med projektet.

	Finansiering: Da det drejer sig om arealer Kommunen tidligere har forpagtet væk, skal der beregnes udgifter til pleje. Vil man gøre mere ved arealet ud i rekreative tiltag der søges penge til dette. Evt. få det fikset, eller fondsfinansiering.
Pkt 2.	Skovrejsning på egnede arealer.
Effekt	Understøtter BNBO. Understøtter mål om at naturen skal være tilgængelig og tæt på borgerne. Skaber sammenhæng med anden natur.
Indsats • Tid • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid: Det tager både tid at udpege egnede arealer og opsige forpagtningsaftaler. Derefter tager det år at gro en skov fra bunden. Dyrket skov ser hurtigere ud af noget, men selvgroet skov har et højere naturindhold. Derfor kan en kombination være en fordel for at få et indtryk af at der 'sker' noget. Man kan undervejs i projektet lægge delmål ind som har fokus på andre områder end netop der hvor der på sigt kommer til at stå høje træer. F.eks. vandløb, søer eller åbne pletter med vilde planter, der hurtigere vil give noget positivt på naturbarometeret. Nemt eller svært: Da arealerne er ejet af kommunen, er indsatsen nem at tage fat på. Mandetimer: Planlægning og anlæg skal ske i et samarbejde med VP, ES og/eller en ekstern entreprenør for at trække på deres ekspertviden inden for netop skovetablering. Hvis der skal genskabes naturlig hydrologi, skal der gives tilladelse til sløjfning af dræn og åbning af rørlagte vandløb. Lodsejer- og borgerinddragelse: Det kræver god, målrettet og tålmodig formidling af indsatsen, så borgere der bliver naboer til området, har tålmodighed med projektet. Finansiering: Det er dyrt at plante skov, og dyrket skov på lige rækker har et relativt ringe naturindhold. Hvis arealet er udpeget som 'skovrejsning ønsket' kan der søges midler ved staten til dette. Selvgroet skov er gratis og kan kombineres med plantede "øer" af småbeplantninger. Småbeplantninger kan i nogen tilfælde finansieres delvist igennem statsstøtte uanset om skovrejsning er uønsket eller ønsket. Publikumsfaciliteter som stier, bænke, boardwalks og broer, kan evt. fondsfinansieres. Lignende eksempler: Troldbjergskoven ved Jerslev er en ny skov rejst på kommunal jord siden 1984. En lokal skovforening har været drivkraften ved skovrejsningen.
Mål	Kommunale skovarealer udvikles til vildere skove over de kommende årtier, med fokus på biodiversitet og naturlige processer.
	Omlægning af nuværende skovdrift til naturnær skovdrift i 4 større, kommunale skovområder

Eksempler på handlinger/ hvordan kommer vi i mål?	
Effekt	Effekten af den ændrede drift er en højere biologisk mangfoldighed. Dette opnås dels ved at lade stammer og grene ligge til naturligt henfald, dels ved at genskabe den naturlige hydrologi i området. Nogle steder vil søer, moser og sumpe genopstå og de steder, hvor det giver mening, skal der etableres boer o.l. så man kan færdes i skovene som hidtil. Skovenes størrelse giver i sig selv rum for flere levesteder og disse vil blive styrket når der bl.a. ikke fjernes døde træer fra arealerne.
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Fire egnede skove skal udpeges/udvælges blandt kommunens skove større end 5 ha. Nemt eller svært: Nemt, driften skal indstilles med undtagelse af vedligeholdelse og friholdelse af stier. Da indsatsen skal foretages på kommunens egne arealer, er indsatsen lille, og da driften i forvejen er ekstensiv drejer forandringen sig primært om en formidling indadtil og udadtil af hvilke principper, der skal ligge til grund for driften. Mandetimer: Udarbejdelse af ny arbejdsbeskrivelse for arealerne. At genskabe naturlig hydrologi i områderne kræver kortlægning og tilladelse til sløjfning af dræn. Fører sløjfning af dræn til oversvømmelse af eksisterende stier skal der laves tiltag så folk kan færdes tørskoede (omlægning af sti, bro eller boardwalk). Lodsejer- og borgerinddragelse: Formidling af indsatsen til borgere. Finansiering: Ophør af salg af træ forøger driftsbudgetteten smule, da salget bruges til at medfinansiere driften i dag. Lignende eksempler: Kildeskoven drives efter denne type drift. Konkrete eksempler: Skovarealer langs Værsløvstien, skov på Slagelsevej (matr.nr. 11i Årby By, Årby) og skov ved Omfartsvejen, Gørlev.
Mål - Tværgående tema	I tråd med det gennemgående tema om øget tilgængelighed for borgerne er eksempler på handlinger for målet om at der skal være adgang til aktiviteter og friluftsliv overalt i kommunen med adgang for alle beskrevet herunder.
Eksempler på handlinger/ hvordan kommer vi i mål?	Tre nye overnatningsmuligheder i det fri på kommunalt ejede arealer
Effekt	Giver borgere nye og flere muligheder for at nyde, opleve og opholde sig i naturen, også om natten.

	Overnatningspladser kan være pladser med f.eks. fri teltning, shelters og en bålplads. Det vil være hensigtsmæssigt at placere dem tæt på cykel- eller vandreruter for at invitere borgeren til at benytte sig af naturen både til og fra pladsen
Indsats • Tid • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Udvælge tre egnede steder, gerne i den sydlige del af kommunen og gøre dem klar til brug (arealet skal være fri for træstubbe og der skal markeres en sti, man kan følge ind til stedet fra alfar vej.) Nemt eller svært: Nemt da det er kommunens egne arealer Mandetimer: Der skal gives tilladelse til opsætning. Derudover skal der beskrives et tilsyn/opsyn med pladsen og hvis der er tale om shelters, skal dette bygges og stilles op. Projektet er et oplagt samarbejdsprojekt med borgergrupper, landliggere eller Kalundborg kommune kan understøtte borgerinitiativer Lodsejer- og borgerinddragelse: Et oplagt borgerdrevet projekt der kunne understøtte en lokal udvikling og initiativer. Formidling på diverse hjemmesider om at der nu er flere overnatningsmuligheder i kommunen. Overvej om stien ind til området skal lægges over en privat lodsejers grund, i så fald skal der laves aftaler med denne. Finansiering: Fondsfinansiering, egne midler eller kommunens kan understøtte en borgerdrevet proces f.eks. gennem: Få det fikset. Hvis det skal finansieres af eksterne midler, skal der søges om dette, fond, 'Få det fikset'. Lignende eksempler: På www.udinaturen.dk kan man se hvor der er overnatningsmuligheder i det fri (Her er både private, stats og kommunens overnatningspladser beskrevet)

VÅD NATUR	
Mål	Rørlagte vandløb skal - hvor det giver mening og øget biologisk værdi - åbnes op frem mod 2030
Eksempler på handlinger for genåbning af rør-lagte vandløb	Åbne tre egnede, rørlagte vandløb over de næste fire til fem år, og i det omfang det er muligt genskabe ådalen og en bedre sammenhæng mellem vandløbet og dets ånære arealer.
Effekt	Lukkede, rørførte vandløb udgør en spærring for dyre- og plantelivet i forhold til at kunne flytte sig mellem vandsystemer. Ved at åbne en vandløbsstrækning der har fungeret som en spærring skabes der mulighed for opgang og migration af dyre- og planteliv i vandløbet. Et vandløbsprojekt kan desuden potentielt skabe bedre sammenhæng mellem vandmiljø og det tørre, ånære miljø samt mulighed for målopfyldelse af vandløbets økologiske tilstand. Lille skala med stor effekt: Tages der f.eks. udgangspunkt i vandløb hvor kun en enkelt eller to rørførte strækninger spærrer for migrationen til en længere åben strækning, giver man vandløbet et helt nyt liv ved at fjerne denne ene spærring (f.eks. Rørby Svallerup Sogneskelgrøft eller Karsemoserenden). Tager man udgangspunkt i et langt rørlagt vandløb, der er udtjent og alligevel skal revurderes over en længere strækning (§ 32 i vandløbsloven (VL)), kan man genskabe det gamle økosystem ved at give vandmiljøet tilbage til naturen i et større område (f.eks. Egemarkeløbet).
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: At finde egnede vandløb og villige lodsejere kan tage tid, men ser man primært på projekter der berører en eller få lodsejere er projekterne nemmere/hurtigere at tage hul på. Nemt eller svært?: Sværere end andre mål i politikken, da arealerne ikke er ejet af kommunen. I forhold til udtjente rørlagte vandløb kan lodsejerens incitament for at deltage i et projekt om at åbne den rørlagte strækning ofte langt overstige tabet af dyrkningsareal, da en udskiftning af røret helt eller delvist skal betales af bredejerne (§ 32 i VL). Projekter, der alene har til formål at åbne rørlagte strækninger op for at opnå målopfyldelse, vil det være oplagt at starte med de vandløb der indgår i vandplanerne, se næste handlingsforslag. Mandetimer: Administrationens sagsbehandling tager en del tid: Udarbejdelse af VVM, tilladelser efter div. lovgivninger og ikke mindst vedtagelse af tillægsregulativ skal være på plads. Udførelsen vil højst sandsynligt blive med en ekstern entreprenør der har erfaring med vandløbsprojekter. Lodsejer- og borgerinddragelse: Hvis ikke man kan bytte sig til den jord, der ligger ned til vandløbet med nogle af kommunens egne arealer, skal projekterne foregå i samarbejde og dialog med lodsejer. I nogle af projekterne kan/skal lodsejer selv være med til at finansiere projekterne (§ 32 sager efter VL) Finansiering: I projekter som disse må kommunen påregne udgifter til helt eller delvis finansiering. Om pengene kan fondsfinansieres eller komme fra en statslig pulje skal undersøges for de konkrete vandløb. Disse projekter er normalt meget dyre,

	men afhænger af størrelsen på vandløbet, længden af rørlægningen, osv.
Eksempler på handlinger for realisering af vandplanindsatser	Gennemføre tre mindre projekter inden for vandplanerne og få dem realiseret over de næste fire år.
Effekt	Ved at tage hul på nogle af disse projekter viser kommunen, at vi har fokus på den indsats som sportsfiskere, DN og landbruget har arbejdet sammen om at udpege (vandrådsarbejdet) og hvor vi ved at der er opbakning fra interessenter. Ved at gennemføre projekterne lever vi op til vores forpligtelser over for EU og staten. Gevinsten er, at kommunen får forbedret vandmiljøet (økologisk tilstand) og disse tre mindre projekter kan være de første små skridt i den retning, der kan give os medvind til at gennemføre nogle af de lidt større projekter, men også hvis vi skal/vil være med i projekter om lavbundsordninger, klimaprojekter og LIFE-projekter
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Hele processen fra man søger og hyrer en rådgiver, til projektet står færdigt er meget individuel fra projekt til projekt. Første skridt vil være at finde/udvælge egnede vandløb. Dels egnede i forhold til handlingen, dels i forhold til villige lodsejere. Når disse ting er på plads, er forløbet rimelig skematisk opbygget fra statens side i forhold til at søge om midler og udføre projektet. Nemt eller svært?: Projekterne af denne størrelse burde være forholdsvis nemme at realisere, forudsat at lodsejere er samarbejdsvillige. Mandetimer: Der er sagsbehandlingstid forbundet med projekterne i forhold til tilladelser, men indsatsen med at køre hele processen kan lægges over til en rådgiver. Der er flere der har specialiseret sig netop på Vandplanområdet Lodsejer- og borgerinddragelse: En forudsætning for projekterne er at lodsejere indgår frivilligt i projektet. Finansiering: Vandplanprojekterne finansieres af staten. Pengene til at betale en medarbejders/konsulentens løn og til at gennemføre projektet kan søges i projektmidlerne. Det eneste kommunen ikke kan få refunderet er den tid vi selv lægger i at udfærdige selve ansøgningen

SÅRBAR NATUR	
Mål	1. Sårbar natur skal om muligt udvides og bindes sammen via frivillige aftaler med ejerne 2. Sårbare og særligt artsrige naturområder skal igennem samarbejde søges udvidet og gerne forbundet, så de bliver mere robuste.
Eksempler på handlinger/hvordan kommer vi i mål?	1. Driften af den sårbare og værdifulde natur på private fredede arealer og arealer inden for Natura2000 forbedres. 2. Arealer med sårbar natur skal udvides og forbindes, hvor det er muligt.
Effekt	Hvis man skal sikre den mest værdifulde og sårbare natur i kommunen, så den også er her til fremtidige generationer, skal den sikres allerede i dag. Sikring af naturen gælder både, at kvaliteten af naturen bevares eller højnes, og at arealer med sårbar natur udvides. Trods igangværende naturpleje er der fortsat arealer med sårbar natur, der er ikke sikret en optimal naturplejende og naturbevarende drift. En årsag til dette er i nogen tilfælde alene, at arealerne er for små, til at naturværdierne kan opretholdes uden regelmæssig og tilbagevendende, menneskelig indgriben. Der kræves derfor en indsats, som udvider arealerne eller binder dem sammen med andre naturarealer, så naturen får et større råderum og vi sikrer bevarelse af naturens mangfoldighed.
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Den nuværende drift på flere arealer indebærer maskinel rydning med års mellemrum. Denne drift kan ændres og optimeres til mere naturvenlig ved at få græssende dyr til at drive området med kontinuerlig pleje. Plejen skal evt. kickstartes med en afbrænding af udvalgte områder (overdrev) om foråret. Det kræver tid og ressourcer at hegne arealer og finde dyreholdere. Nogle steder kan det tænkes at forskellige typer af dyr kan være ideelt for at opnå det bedste resultat. Får, geder, heste og køer græsser forskelligt og former områderne på forskellige måder. Desuden kan naturområder bindes sammen med områder der i dag er mindre naturrige, for på sigt at få spredt flora og fauna over et større areal, og for at skabe bedre pleje ved at lave sammenhængende arealer, der kan bære helårsgræssende dyr. Nemt eller svært: Det kræver tid at få aftaler i stand og sætte hegn, men også at føre tilsyn med den pleje der kommer i stand. Det skal løbende vurderes om ple-

	jen er i tråd med plejemålsætningen og man må forvente at skulle justere løbende. Mandetimer: Man må forvente en del kaffemøder med lodsejere og dyreholdere for at få aftaler på plads. Lodsejer- og borgerinddragelse: Langt hovedparten af de sårbare fredede naturarealer og Natura 2000-områder ligger på privat grund og selvom ejerne af fredede arealer rent retligt skal tåle plejeplaner osv. må et samarbejde med ejerne etableres. Finansiering: Fonds- og EU-midler til ny natur. Ved andre aftaler om græsning har kommunen finansieret hegnet inkl. strøm og vandforsyning, dette er dog en engangsudgift idet dyreholdere udfører vedligeholdelsen og betaler for forbruget.
Mål	De steder hvor sårbar natur er fredet skal plejeplaner og øget samarbejde om pleje være igangsat i 2025.
Eksempler på handlinger/hvordan kommer vi i mål?	Skrive manglende plejeplaner og optimere de eksisterende plejeplaner.
Effekt	De områder, der indeholder fredet, sårbar og meget værdifuld natur, skal bevares og styrkes med en beskrivelse af plejeindsatsen samt pleje, der er i tråd med naturpolitikens målsætninger om mere biologisk mangfoldighed, mere 'urørt' natur og mere vand. Det er helt nærliggende at plejeplanerne for de meget værdifulde områder udarbejdes, så områderne sikres og forbedres.
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Inden for fredningernes rammer skal områderne beskrives, og en pleje fastlægges som kan sikre områdernes fredningsmålsætninger i mange år fremover. De steder hvor fredningerne tillader det, vil det være oplagt at anvende virkemidlerne fra Naturpolitikken, f.eks. med at lade stammer ligge til naturligt henfald, genskabe hydrologi, græsse med dyr o.l. Det varierer dog fra område til område hvilke virkemidler der kan anvendes og hvert område skal derfor gennemgås og virkemidlerne indarbejdes i planerne. Nemt eller svært: Plejeplaner er som regel administrativt tunge, da de skal udarbejdes i samarbejde - eller i det mindste i forståelse - med private lodsejere og kræver en proces med interessentinddragelse og vedtagelse i politiske udvalg Mandetimer: Erfaringen viser at Plan, Byg og Miljø (PBM) ikke har ressourcerne i huset til at udarbejde planerne. Udførelse af planerne skal ske i samarbejde med lodsejere og dyreholdere. Rydningsarbejde mv. indkøbes ofte fra grønne entreprenører, nogle steder kan ES bruges.

	Lodsejer- og borgerinddragelse: I det omfang planerne er for privatejede arealer skal planerne i høring ved lodsejerne. Hvis planerne medfører store ændringer af den nuværende pleje og udformning af arealerne vil der være en fordel i at formidle ændringerne ud til borgere og interessenter via de tidligere nævnte kanaler. Finansiering: Hvis ikke det prioriteres at vi selv løfter opgaven i huset, må en rådgiver hyres til opgaven. Desuden vil planer der ændrer meget på den eksisterende pleje kræve en omlægning, hvilket også kræver ressourcer, særligt hvis dræn skal sløjfes eller skal laves stier, eller hegn til græssende dyr.
Mål - Tværgående tema	I tråd med det gennemgående tema om øget tilgængelighed for borgerne er eksempler på handlinger for målet Tilgængeligheden skal formidles
Eksempler på handlinger for Rundture	Arrangerede ture med fokus på biologiske hotspots i kommunen.
Effekt	Med afsæt i lignede arrangementer, der har vist sig succesfulde, kan formidlingen af Kommunens sårbare natur og andre vigtige naturområder udbredes. Der er allerede og der kan skabes yderligere interesse for kommunens mest unikke og specielle naturområder gennem formidling og rundture.
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Planlægning og forberedelse af rundture på de sårbare lokaliteter, gerne sådan at det kan gentages år efter år. De rundture der foregår på private arealer hvor offentligheden ikke har adgang, skal der laves særaftaler om rundture med lodsejerne. Nemt eller svært?: Nemt Mandetimer: Oplagt at samarbejde med naturvejledere, DOF, DN m.fl. der kan fortælle om naturen og give publikum en særoplevelse af naturperlerne. Udarbejdelse af pjecer om lokaliteterne som folk kan få med hjem efter endt rundtur. Oplægsmateriale for rundvisere skal udformes. Lodsejer- og borgerinddragelse: Hvor private arealer passeres eller formidles kræver dette lodsejers accept. Tiltaget gøres i øvrigt for borgerne, der bliver inddraget i det omfang de melder sig til en rundtur/arrangement. Finansiering: Rundture og arrangementer foregår primært i weekender eller efter almindelig arbejdstid. Hvis dette ikke kun drives af frivillige, skal der betales løn til de folk der gør det. Desuden skal der afsættes midler til selve pr-delen og administrationen af denne. Lignende eksempler: Arrangementer foretages allerede i regi af kommunens Naturvejledere, koncentreret omkring Røsnæsspidsen og Naturpark Åmosen.

Eksempler på handlinger for informationstilgængelighed	Alle kommunens vigtigste naturområder skal formidles/præsenteres med opdateret information, opstillet på et velvalgt sted og på lækkert inventar.
Effekt	Visse sårbare arealer kræver styret færdsel, hvilket kan praktiseres ved at anlægge/markere en fast rute mellem 'oplevelsespunkter', så de omgivende arealer spares for tilfældig færdsel og slid. Omhyggeligt tilrettelagt kan formidlingen virke som nudging af publikum, der dels oplever de gode historier vi vil fremvise og dels føres uden om områder hvor færdsel er mindre hensigtsmæssig eller ligefrem forbudt.
Indsats • Tid og proces • Nemt eller svært? • Mandetimer • Lodsejer- og borgerinddragelse • Finansiering	Tid og proces: Udvælge egnede steder og lave aftaler med lodsejere, hvis områderne er private. Tiltag kunne være fugletårne, skiltning, boardwalks, landmarks, krib-lekrable-broer, digital formidling e.l. Plan for vedligeholdelse af faciliteterne skal udarbejdes og vedligeholdelse skal udføres med passende intervaller. Nemt eller svært: Det er en stor formidlingsopgave der bedst kan løftes sammen med Kultur og Fritid, kommunikationsafdelingen m.fl. Også samarbejder med frivillige foreninger og fonde kunne hjælpe til at løfte opgaven. Mandetimer: Processen kunne være borgerdrevet, se evt. afsnittet om shelters under Natur i det åbne land. Alt efter anlægget kræves tilladelse til opsætning af faciliteterne, en plan for vedligeholdelse af faciliteterne skal udarbejdes og vedligeholdelse skal udføres med passende intervaller Lodsejer- og borgerinddragelse: Aftaler med private om opsætning i fald det foregår på private grund. God idé med noget PR på hjemmeside og i avisen når der 'åbnes' for en ny facilitet. Finansiering: Skiltning og navnlig boardwalks og fugletårne af en vis kvalitet er relativt kostbare anlæg, der kræver særskilte bevillinger eller evt. samarbejde med fonde. Lignende eksempler: 1. Landmarks (som Røsnæs Rundt-konceptet) 2. Fugletårne (der findes to i kommunen) 3. Digital formidling med Friluftsguide.dk (hvor vi har abonnement) eller tilsvarende